

**КИЇВСЬКИЙ СТОЛИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ БОРИСА
ГРІНЧЕНКА**
ФАКУЛЬТЕТ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ
Кафедра початкової освіти

Формування діалогічної взаємодії в учнів 1-2 класів під час роботи над художнім
твором

МАГІСТЕРСЬКИЙ КВАЛІФІКАЦІЙНИЙ ПРОЄКТ
Спеціальність 013 «Початкова освіта»

Виконала:

Дубова Катерина Вячеславівна
студентка ПОБ-1-22-2.Оз

Науковий керівник:

Паламар Світлана Павлівна,
кандидат педагогічних наук, старший
науковий співробітник,
заступник з наукової роботи
та міжнародної діяльності
Факультету педагогічної освіти
Київського столичного університету
Імені Бориса Грінченка

Допущено до захисту
Протокол № ____ від ____
Завідувач кафедри початкової освіти

_____ Г.Л. Бондаренко

ВСТУП.....	3
1. ІНФОРМАЦІЙНИЙ БЛОК.....	7
2. ДИДАКТИЧНО-МЕТОДИЧНИЙ БЛОК.....	17
3. ТЕХНОЛОГІЧНИЙ БЛОК.....	23
4. КОНТРОЛЬНО-ОЦІННИЙ БЛОК.....	33
ВИСНОВКИ.....	36
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	37
ДОДАТКИ.....	42

ВСТУП

Актуальність дослідження. Сучасна українська освіта звертає увагу на розвиток в учнів ключових компетентностей, серед яких перше місце посідають комунікативні навички.

Одним із основних інструментів для розвитку мовленнєвих здібностей, соціальних навичок і критичного мислення є діалогічна взаємодія. Початкова школа у житті дитини набуває особливого значення, оскільки саме там відбувається активний розвиток мовлення та становлення дитини як особистості.

Діалогічне мовлення є важливою складовою розвитку особистості молодшого школяра. Такі вміння як: висловлювати свої думки, слухати, чути і розуміти інших, аргументувати і доводити свої думки, сприяють формуванню у молодшого школяра емпатії, самоповаги, адаптивності та критичного мислення. Ключова навичка двадцять першого століття – комунікація. Діти, які впевнено себе почувають у спілкуванні та вміють підтримувати діалог, краще адаптуються у соціумі, досягають більшого успіху у навчанні та мають більше можливостей для майбутньої кар'єри.

Розвиток навичок діалогічного мовлення допомагає дітям краще усвідомлювати та розуміти навчальний матеріал. Молодші школярі, які здатні точно формулювати запитання, брати участь в спільному обговоренні теми та чітко висловлювати свої думки – активніше залучаються до навчального процесу і на вищому рівні засвоюють навчальний матеріал. Крім цього, завдяки навичкам діалогічного мовлення покращується якість міжособистісних відносин учнів і, як наслідок, це позитивно впливає на дитячий колектив, попереджає конфлікти та сприяє спільному навчанню.

Однією з головних засад організації освітнього процесу у початковій ланці освіти є реалізація проблемного навчання. Зміст якого полягає в тому, що педагог, виконуючи навчальні цілі і завдання, створює проблемну ситуацію, яку необхідно розв'язати засобами навчального діалогу. Навчальна проблема підштовхує дитину цікавитися її суттю, спонукає до пошуку розв'язку, створює зіткнення думок, але

разом з цим показує невміння молодших школярів обговорювати запропоноване питання, брати участь у дискусії, з метою його вирішення. [31]

Мова сучасного учня носить діалогічний характер, але без постійного спеціального навчання скоріше ситуативна; у мові молодшого школяра домінують односкладові відповіді; нескладні конструкції. В навчальній ситуації дитина, яка не володіє діалогічними навичками як формою спілкування буде часто уникати співробітництва при розв'язанні завдань. [38]

Ефективно умовою для розвитку комунікативних умінь є робота з художніми текстами є дитяча література.

Дитяча література сприяє розвитку емоційного інтелекту, стимулює дитину брати участь у діалозі і збагачує словниковий запас. «Дитяча література безпосередньо пов'язана із теорією та практикою виховання, становленням юних читачів як особистостей, національно свідомих громадян із правильно сформованими уявленнями про суспільні гендерні ролі». [11, с.1]. Проте, проаналізувавши освітні практики можна сказати, що питання методичного забезпечення діалогічною взаємодією на уроках літературного читання залишається відкритим.

Сучасна методика формування діалогічного мовлення учнів початкової школи заснована на дослідженнях вчених різних галузей: педагогіки, лінгвістики, психології, психолінгвістики, риторики [22]. У лінгвістичних працях висвітлено питання зіставлення діалогу та монологу у працях Ф.Арват, Є.Коваленко, С.Кириленко, П.Щербань. Щодо структури діалогу акцентували увагу науковці такі, як: М. Вашуленко, С. Вітвицька, О. Глазова. Питання оформлення реплік діалогу зауважували вчені І. Іпатій, О. Кузик. В даний час у психолого-педагогічних дослідженнях посилилася увага до питань активізації освітнього процесу: обґрунтовано доцільність використання навчального діалогу як провідного методу А.Котусевич.

Ця проблема актуальна, адже пошук ефективних методик формування діалогічного мовлення учнів є одним із важливих завдань сучасної освіти. У цьому

контексті дослідження можливостей роботи з художніми творами як засобу формування діалогічної взаємодії в учнів 1-2 класів є особливо потрібним.

Об'єкт дослідження – процес формування діалогічної взаємодії в учнів початкових класів.

Предмет дослідження – організаційно-педагогічні умови формування діалогічної взаємодії під час роботи з художніми текстами в учнів 1-2 класів.

Метою цього дослідження є теоретичне обґрунтування організаційно-педагогічних умов формування діалогічної взаємодії в учнів 1-2 класів під час аналізу художніх текстів.

Для досягнення мети поставлено такі завдання:

1. Проаналізувати генезис та з'ясувати сутність формування діалогічної взаємодії молодших школярів, визначити її структуру та зміст компонентів.
2. Розкрити специфіку формування діалогічної взаємодії молодших школярів.
3. Емпірично дослідити рівні формування діалогічної взаємодії учнів 1-2 класів.
4. Обґрунтувати організаційно-педагогічні умови формування діалогічної взаємодії в учнів 1-2 класів під час аналізу художніх текстів.
5. Розробити систему вправ для організації діалогічної взаємодії під час роботи з художніми творами.

Методи дослідження: загальнонаукові методи (аналіз психолого педагогічної та методичної літератури, синтез, узагальнення, порівняння) з метою обґрунтування основних положень та понять з даної проблеми, систематизації науково-педагогічних досягнень; емпіричні методи: анкетування (з метою з'ясування рівня діалогічного мовлення учнів та методів, які використовують вчителі для його розвитку); спостереження за уроками і взаємодією між учителями і учнями, що надасть цінну інформацію про те, яким чином відбувається розвиток діалогічного мовлення в реальному освітньому процесі.

Апробація результатів: результати дослідження були представлені на Всеукраїнській науково-практичній конференції з міжнародною участю на тему: «Актуальні проблеми дошкільної, початкової та спеціальної освіти в умовах

кризових викликів суспільства», на II Всеукраїнській студентсько-викладацькій науково-практичній конференції з міжнародною участю на тему «Початкова школа в новій освітній реальності: традиції та інновації, проблеми й перспективи», на III Міжнародній науково-практичній-конференції на тему «Актуальні проблеми викладання освітніх компонентів соціально-гуманітарного спрямування у вищій школі», на I Всеукраїнській студентській науково-практичній конференції «Наукові інсайти майбутніх педагогів: від пошуку до втілення», на I Міжнародній науково-практичній конференції імені Володимира Рєпкіна, які проходили в різних регіонах України у 2025р. Також було опубліковано тези в збірнику матеріалів II Всеукраїнської студентсько-викладацької науково-практичної конференції з міжнародною участю (с. 68-71) та у збірнику матеріалів I Всеукраїнської студентської науково практичної конференції (с. 224-228) де висвітлено основні аспекти наукової теми магістерського дослідження; опубліковано статтю в електронному науковому виданні категорії Б «Вісник науки та освіти», Серія «Питання практики виховання та навчання» .

Структура магістерського проєкту: складається з вступу, 4 блоків, висновків до кожного блоку, загальних висновків, списку використаних джерел, додатків та освітнього продукту.

Експериментальна база дослідження: дослідно-експериментальна робота проводилась на базі ліцею «ЕКО» №198, м. Києва, вул. Тулузи 6, Святошинського району.

ІНФОРМАЦІЙНИЙ БЛОК

За останні роки значно зросла увага науковців та педагогів-практиків до впровадження діалогу в навчальний процес. Це спричинено перетворенням освітніх підходів у спрямованість гуманізації, особистої орієнтації та розвитку критичного мислення в учнів. В сучасному процесі навчання діалог можна розглядати не лише як спосіб спілкування, а як ключовий метод взаємодії під час навчання. На уроках української мови та читання особливу увагу приділяють комунікативній діяльності вчителя та учнів через співпрацю та повагу

Цей вид спілкування передбачає не лише простий обмін інформацією, але і розвиток навичок співпраці, взаємоповаги, взаємного навчання. Діалогічна взаємодія сприяє атмосфері партнерства в класі, тобто учні не лише отримують знання, але й активно беруть участь у обговоренні, осмисленні через призму власного досвіду та сформованого світогляду. В цьому значенні діалог визначається як головний педагогічний інструмент. Діалогічну взаємодію, як педагогічний інструмент вчитель може запровадити на уроках читання та української мови, тому що саме на цих уроках можна створити простір для розвитку мовленнєвої культури, усвідомленого читання та пояснення прочитаних текстів. Ключовими ознаками сформованої мовленнєвої особистості є вміння учня вступати і вести діалог, аргументовано відстоювати свою позицію, вміти слухати та сприймати співрозмовника. Введення діалогу під час роботи над художнім твором на уроках сприяє не тільки розумінню змісту, а й розвиває емоційний інтелект дитини, емпатію, формує моральні цінності [25].

Нові вимоги за Новою українською школою передбачають побудову на основах суб'єкт-суб'єктної взаємодії. Останнім часом роль вчителя кардинально змінилася: педагог перестав бути єдиним джерелом знань — став наставником дитини і помічником у здобуванні знань, які спираються на досвід учня. Вчитель має бути організатором комунікативного середовища, в якому кожен учень може вільно висловлювати свою думку, ставити запитання, ділитися власними думками, сумнівами тощо [31].

Однією з основних форм мовного спілкування є діалогічне мовлення. Зважаючи на вищесказане можемо стверджувати, що діалогічне мовлення слід розглядати як комунікативний акт, де має місце зміна ролей: того, хто говорить і того, хто слухає. Варто зазначити, що у лінгвістиці та мовознавстві поняття «діалог» є однією з форм спілкування, де дві або більше особи взаємодіють одна з одною через мову.

Представимо характеристики поняття «діалогу»:

- Діалог передбачає обмін інформацією, думками, ідеями між двома або більше співрозмовниками. Це може бути усний або письмовий вид спілкування.
- Кожен із співрозмовників має активну роль у діалозі
- Учасники висловлюють свої думки, запитують, коментують, обмінюються інформацією та відповідають на запитання.

Діалог має структурований характер:

1. Одна особа висловлюється, а інша реагує на це висловлювання. Учасниками діалогу є мовець і слухач.
2. Діалог використовує мову як засіб комунікації. Це можуть бути слова, терміни, вирази, речення. Комунікація триває стільки часу, скільки потрібно учасникам для висловлення думки.
3. Діалог передбачає вираження почуттів та вирішення конфліктів. Мовець і слухач обмінюються думками по черзі.
4. Діалог складається з реплік двох або більше осіб.
5. Діалог має двосторонній характер та ситуативно-композиційну форму мовлення.

Українські науковці, мовознавці в своїх численних працях висвітлюють поняття «діалогу» як важливої складової формування комунікативних навичок школярів, зокрема Киричок І. І. висвітлює методику формування культури діалогічної взаємодії здобувачів освіти під час роботи над казкою, визначає цінність вмінь розуміти зміст художнього твору через обговорення, вміння вести діалог та співпрацювати під час діалогу. Робота над казкою сприяє обговоренню і

підтримці діалогу, обговоренню моралі казки та її головних героїв. Яременко І. В. досліджує методи поживлення діалогічної взаємодії під час роботи над художніми творами. Її розробки підтримують мотивацію і увагу дітей через ігрові прийоми та ситуативні ігри під час роботи над художнім текстом. Тонконог І. В. визначає важливість дискусії над художнім текстом для розвитку критичного мислення та морально-етичних цінностей учнів. Підкреслює значення дискусії для розвитку критичного мислення. Цьому виду діяльності можна навчати починаючи з 1 класу за допомогою запитань після прочитання тексту. Наприклад, «Чи правильно вчинив герой?», «Як би ви вчинили на місці героя?», «Які якості героя допомогли йому перемогти?» тощо. Такий формат роботи змушує дітей висловлювати свою думку, займати певну позицію та доводити свою думку. Коваль Т. В. досліджує методику розвитку комунікативних умінь молодших школярів. У своїх працях акцентує на значимості застосування художнього твору як засобу мовленнєвого розвитку. Кириленко С. І. вивчає структуру діалогу, методику навчання діалогічного мовлення. Пише про методи організації діалогу на уроках літературного читання. Увага до структури діалогу надзвичайно важлива, адже навіть найпростіші репліки мають бути структурованими та логічними. Глазова О. П. наголошує на методах навчання діалогічного мовлення. Розробляє моделі побудови діалогу на основі художнього тексту. Її посібники методично продумані, цікаві, логічні. Савченко О. Я. акцентує увагу на значимості активного залучення учнів до обговорення тексту як методу розвитку мовлення і мислення. Бондаренко Г. Л. вказує на значення риторичної підготовки вчителя для створення середовища, де діалог учнів з твором і між собою буде живим і глибоким.

Отже, зазначені вище науковці в своїх роботах підкреслюють, що впровадження таких інноваційних засобів, як доповнена реальність, створює сприятливі умови для формування діалогічної взаємодії в молодших школярів, особливо на уроках літературного читання під час роботи з художніми творами. У своїх працях дослідники доводять, що діалогічна взаємодія відіграє головну роль

при формуванні комунікативних навичок, а робота з художніми текстами сприяє цьому розвитку.

У науковій літературі чимала увага акцентується на підходах класифікації діалогу. Така класифікація допомагає вчителю спланувати систему використання в навчальному процесі молодших школярів, зокрема у розвитку їхньої мовленнєвої компетентності на уроках української мови та читання, а саме виділяють наступні типи діалогів:

- ✓ Діалог одностороннє розпитування (запитання, повідомлення, спонукання).
- ✓ Діалог-домовленість (повідомлення, спонукання, згода).
- ✓ Діалог обмін враженнями (повідомлення, запитання, повідомлення).
- ✓ Діалог обговорення (запитання, повідомлення, погодження).

Крім зазначених вище типів діалогу розрізняють ще:

- Дослідницький
- Мотиваційний
- Риторичний
- Конфліктний
- Критично-рефлексійний
- Смыслотворчий
- Духовний

Чітке визначення та осмислення таких ключових понять як «діалог», «діалогічна взаємодія», «художній твір», «комунікативні вміння», «культура мовлення», «діалогічне мовлення» становить основу теоретико-методологічної основи магістерського проєкту. Аналіз цих понять дає можливість з'ясувати яким чином художній текст стає основою для комунікації учнів, яким чином вчитель може організувати таку взаємодію та які чинники впливатимуть на ефективність у початковій школі. Розглянемо детальніше кожне з ключових понять:

«Визначення діалогу й діалогічної мови дає можливість визначити поняття **“діалогічна взаємодія”**, що становить собою спілкування під час педагогічного

процесу на рівнях співробітництва, співмислення й співтворчості, спрямовану на розв'язання конкретних педагогічних завдань, до яких відносимо здобуття певних знань, морально-духовне виховання, розвиток мовленнєвих характеристик» [3, с. 7]. Про діалогічну взаємодію можна ще говорити як про процес спілкування між учнями або між учнем і вчителем, під час якого відбувається обмін думками, ідеями, поглядами. Така взаємодія окреслює уважне слухання, відповідь на репліки співрозмовника та спільний пошук розв'язання певного питання чи проблеми.

У вузькому значенні під **комунікативними вміннями** ми розуміємо надбудову над комплексом комунікативних навичок, що набувається особистістю в процесі вдосконалення власних комунікаційних практик на принципах гнучкої адаптації та підвищення їх продуктивності й ефективності. У більш широкому розумінні комунікативні вміння можуть застосовуватись як синонім комунікативної компетентності [10, с. 199]. Вміння висловлювати власні думки, ставити запитання, відповідати, пояснювати, аргументувати свою позицію та підтримувати розмову – це все належить до цього поняття.

Художній твір – літературний текст, створений автором для того, щоб передати певні ідеї, почуття, образи, розповісти історію чи показати характер героїв. Казка, оповідання, вірш або роман – це різновиди художніх творів. Художній текст будується відповідно до образного мислення і спрямований на емоційну сферу читача, має комунікативно-естетичну функцію впливу на особистість. Звідси – текст маніфестує ідію автора, має підтекстний, інтерпретаційний функціональний план, конструє вторинну дійсність [7, с. 1].

Під **діалогом** розуміють специфічну форму міжособистісної взаємодії співрозмовників як рівноправних суб'єктів спілкування з урахуванням розбіжності поглядів, інакше спілкування не набуде якості діалогу стане роздумами усамітненої людини (внутрішнім діалогом — зіткненням і взаємодією різних поглядів у свідомості людини) чи монологом [2, с. 1]. Під час діалогу важливо не лише говорити, а й сприймати іншу сторону, висловлювати свої думки. Для учнів

початкової школи діалог — це основний спосіб навчитися комунікувати, формулювати думки, ставити запитання і будувати логічні зв'язки у розмові.

На сьогодні **культура мовлення** людини можна трактувати в трьох значеннях: 1. Культура мовлення – це, насамперед, її ознаки і властивості, сукупність і система яких говорять про її комунікативну досконалість. 2. Культура мовлення – це сукупність навичок і знань людини, що забезпечують цілісне і просте застосування мови з метою спілкування. 3. Культура мовлення – це сфера лінгвістичних знань про культуру мовлення як сукупність і систему її комунікативних якостей [8, с. 66]. Культура мовлення включає правильну вимову, граматичну побудову речень, наголос, а також доречність висловлювання, логічність, повагу до співрозмовника. У початковій школі вчитель сприяє формуванню культури мовлення учнів, тобто вчить дитину говорити без помилок, прищеплює любов до слова, бажання висловлюватися красиво, розумно, тактовно.

Діалогічне мовлення – це процес мовленнєвої взаємодії двох або більше учасників спілкування. Тому в межах мовленнєвого акту кожен з учасників виступає як слухач і як мовець [19, с. 164]. Діалогічне мовлення передбачає активність учнів, розвиває гнучкість мислення та формує готовність чути інших. На уроках читання та української мови в початкових класах вчитель має навчити дитину ставити змістовні запитання, працювати в парі або групі, вести діалог за ролями та дискутувати.

Методи діалогічного мовлення – це способи і прийоми, які допомагають навчити учнів вести діалог: ставити запитання, відповідати, висловлювати власні думки та слухати співрозмовника. До прикладу, бесіди, дискусії, рольові ігри, інсценізації, робота в парах і групах.

Детальніше розглядаючи запропоновані нами ключові поняття можна простежити певний зв'язок між ними. Ці поняття нерозривно між собою пов'язані, оскільки в комплексі сприяють розвитку навичок діалогічної комунікації молодших школярів. Представлені в додатку А.

Якщо розглядати діалогічну взаємодію, як структуру, то можна простежити зв'язок між художнім твором і виявленням комунікативних навичок. Згідно зі структурою, спочатку учні мають прочитати художній твір, потім за допомогою бесіди та запитань за змістом вчитель разом з учнями осмислюють прочитане, після чого учні обговорюють між собою прочитане, які враження в них викликав текст, що цікавого вони помітили, на що варто звернути увагу. Під час обговорення змісту учні висловлюють думки, підтримують або спростовують почуте, вчаться вести і підтримувати діалог. Наостанок групи або пари доходять до спільної думки, яку можуть озвучити і пояснити свої висновки. «Розуміння можна досягти лише при взаємному слуханні, стеженні співрозмовників за їхніми думками. Аби переконатися в цьому, необхідно вміти ставити питання, що виражають щире бажання комуніканта з'ясувати сутність думки того, хто говорить». [4, с. 15]. Структура діалогічної взаємодії представлена в додатку Б.

Таблиця «Вплив художнього твору на діалогічну взаємодію» виявляє цілісність діалогічної моделі уроку, особлива увага приділяється послідовній взаємодії і формі діяльності. Ці види роботи забезпечують розвиток уваги, мислення, мовлення через роботу з художнім твором учнів початкових класів. Представлені в додатку В.

Отже, інформаційний блок нашого магістерського проєкту доводить, що детальний аналіз понять дає змогу сформулювати зміст і розкрити значення кожної деталі цього процесу, а схеми та таблиці наочно демонструють взаємозв'язок між ними.

До прикладу, художній твір виступає основою для створення комунікативних ситуацій, які сприяють формуванню комунікативних умінь і діалогічного мовлення здобувачів освіти. Запропоновані форми роботи та методи показують, як школярі залучаються до активної дискусії про прочитане, вчаться висловлювати власні думки, аргументувати та слухати інших. Інформаційний блок нашого магістерського проєкту визначає теоретичні й практичні цілі для ефективного формування діалогічної взаємодії, які будуть корисними для здобувачів освіти

вищих навчальних закладів і відповідно майбутніх педагогів, а також вчителів початкових класі, які вже працюють з учнями молодшого шкільного віку.

ВИСНОВКИ ДО I БЛОКУ

Підсумовуючи написане у I блоці «Інформаційний блок» можемо стверджувати, що діалогічна взаємодія є головним чинником у сучасному освітньому процесі. Діалог як форма навчання на уроках читання та української мови має відповідати має бути інструментом в руках вчителя для активного навчання та формування навичок співпраці і комунікації; сприяти розвитку ключових вмінь: вміння вислухати, ставити запитання, знаходити відповідь, відстоювати свою позицію, брати участь у колективному пошуку рішень. Крім цього, діалог має відповідати педагогічним вимогам, бути особистісно орієнтованим, сприяти розвитку емпатії, критичного мислення та формувати культуру мовлення молодших школярів.

Художній текст, підібраний вчителем для формування діалогічного мовлення учнів має активувати середовище для виникнення дитячого діалогу. Літературні твори мають апелювати до життєвого досвіду учнів та викликати емпатію, бажання дискутувати на основі прочитаного тексту. Розглядаючи і обговорюючи конфлікти героїв, їх риси характеру та моральні якості школярі вчаться комунікувати між собою, формувати здатність висловлювати свою думку, розвивати толерантність, тактовність, співпереживання, самовираження і рефлексію.

Дослідження термінології магістерського проєкту виявило зв'язок між цими поняттями. Всі терміни є взаємопов'язаними, де мова є інструментом для всебічного розвитку особистості учня. Діаграми, запропоновані в роботі, демонструють роль вчителя в навчальному процесі і доводять, що педагог – наставник для здобувачів освіти. Головне завдання вчителя – створити безпечне і доступне для всіх мовне середовище, де кожен з учнів зможе висловити свою думку без засудження і матиме змогу бути почутим.

Українськи науковці і мовознавці, які досліджували цю тему в численних працях обґрунтовують методику формування діалогічних навичок, доводять, що діалог є головною передумовою для формування комунікативної компетентності.

Діалогічна взаємодія під час уроків української мови та читання є нерозривною системою, яка включає в себе взаємоповагу, вміння висловлювати свою думку і чути свого співрозмовника. Діалогічна взаємодія є ключовою в навчанні, тому що діалог формує навички важливі для життя в суспільстві.

ДИДАКТИЧНО-МЕТОДИЧНИЙ БЛОК

Діалогічну взаємодію в сучасній початковій школі розглядають як ключовий компонент для формування комунікативної компетентності молодшого школяра. Особлива увага до діалогічної взаємодії пов'язана з потребою розвивати мовлення учнів, соціальну взаємодію, критичне мислення, тактичність. Відповідно до Державного стандарту початкової загальної освіти, критеріїв оцінювання навчальних досягнень учнів початкової школи передбачається формування та розвиток навичок діалогічного мовлення [32].

Над цією проблемою працювали С. Дубовик, І. Большакова, Д. Гоцуляк, Л. Нечаєва, Ж. Крайнова та ін. Цими авторами розроблені різні види вправ з розвитку умінь складати учнями діалоги на уроках рідної мови. Цінні поради щодо здійснення діалогічного мовлення знаходимо також у роботах М.С. Вашуленка, І.П. Старагіної, О.А. Перепелициної, С.П. Логачевської.

Вагомий внесок у розробку методики розвитку діалогічного мовлення учнів зробили методисти, що займаються проблемами методики викладання української мови як другої, зокрема О.Н. Хорошковська, Л.О. Кутенко, В.А. Трунова, Н. Притулик.

Значимість діалогу в навчанні мовної компетенції досліджувала С.П. Паламар та Л.Л. Нежива [28].

Діалогічне спілкування відрізняється від монологічного потребує залучення двох і більше сторін. «Діалог характеризується зверненістю до кожної людини як до неповторної індивідуальності. В основі діалогу лежить діалогічна єдність: вираження думок та їх сприйняття, реакція на них, що знаходить відображення у структурі цього акту мовлення. Основними ознаками діалогу є: намір, цілеспрямованість, правила ведення розмови» [5, с. 73].

Основна робота в процесі формування такого спілкування залежить від роботи вчителя. Педагог має сприяти формуванню діалогічної компетентності учнів і володіти вміннями: гностичними, прекувальними, констуктивними, комунікативними та організаторськими. Крім того, вчителю необхідно створити

безпечне середовище, щоб дітям хотілося висловлювати свої міркування без страху бути засудженими; спонукати до постановки запитань, вмінь аргументувати власну точку зору та реагувати на точку зору однолітків.

В формуванні діалогічної взаємодії молодших школярів важливу роль відіграє художній твір. Літературний твір в початковій школі насичений персонажами, які уособлюють в собі позитивні і негативні якості людини для подальшого аналізу; фантастичними і реальними подіями; конфліктами і моральними проблемами. Як наслідок, щирі емоції та дитячі переживання спонукають початок діалогу, обговорення та висловлення міркувань. Під час роботи над художнім твором вчитель виступає в ролі помічника, він не критикує відповіді, не нав'язує «правильні» думки, а сприймає і підтримує будь-які дитячі. «В арсеналі вчителя – доцільні та ефективні форми й методи роботи, що сприятимуть підготовці школярів до аналізу тексту і водночас зможуть допомогти реалізувати виховний потенціал уроку української літератури в цілому. Від того, як належно сприйняли учні літературний твір, залежить успіх його повноцінного осягнення» [9, с. 185].

Для того, щоб сприяти формуванню діалогічної взаємодії на уроці вчителю початкових класів варто дотримуватися таких положень:

- Структура діалогу. Вчителю на уроках варто дотримуватися певного порядку ознайомлення учнів з діалогом. Для початку варто підготувати учнів до діалогу, ознайомити з темою, коротко вказати мету; ініціювати діалог за допомогою запитань чи проблемної ситуації; підтримувати і розвивати діалог через обговорення, додаткові запитання, опитування думки школярів. В кінці діалогу вчителю не варто забувати про зворотній зв'язок від класу, тобто рефлексію або підсумки.
- Послідовність. Для того, щоб діалог можна було використовувати як ефективний метод потрібно систематично і послідовно використовувати його на уроках. Для початку можна активізувати репродуктивне мовлення за допомогою вправ на закінчення речень, бесід і обговорень за змістом.

Згодом можна перейти до дискусії. На мою думку, доцільно також використати декілька завдань для розвитку фантазії і творчості. Наприклад, рольові ігри, розігрування ситуацій, читання за особами, складання запитань для головних героїв, придумування власної кінцівки.

- Актуальність діалогу. З власного досвіду можу стверджувати, що учні активніше реагують на завдання, якщо зацікавлені в ньому, розуміють навіщо його виконувати. Для цього потрібно, щоб діалоги, які пропонує вчитель на уроці були максимально наближені до захоплень, вподобань і бажань більшості дітей у класі. Обираючи текст для обговорення варто звертати увагу не лише на класичні дитячі казки, а й на сучасні, спираючись на шкільну програму. Обираючи зразки вчитель має пам'ятати й про змістове наповнення твору – конфліктну ситуацію, моральну дилему, знайому для дитини життєву ситуацію.
- Формування запитань. При підготовці до уроку важливо продумати різні види запитань: закриті і відкриті. Відкриті запитання мають бути сформовані так, щоб на них не було лише однієї однозначної відповіді. Це дозволить кожному з учнів висловити свої міркування, дасть можливість розглянути запитання з різних сторін. Зразки запитань на основі твору І. Андрусяка «Зайчикова хатка». «Що б ти відчув будучи на місці Зайчика/Лисички?», «Які почуття в тебе після прочитаного?», «Як би ти вчинив на місці Зайчика/Лисички?», «Чи може казка стати реальністю?», «Як можна допомогти Зайчику?», «Як би ти закінчив текст?» тощо.
- Використання інтерактивних форм роботи. Поняття діалогу вже дає вчителю підказку, що найкраще його формувати під час парної і групової роботи. Також можна використовувати цікаві інтерактивні методи: «Акваріум», «ажурна пилка», «мікрофон», «крісло автора», «мозковий штурм» та інші. Крім цього цікавими будуть театралізація, рольові та ситуативні ігри.

Якщо розглядати специфіку формування діалогічної взаємодії крізь призму уроків читання і української мови, то головна різниця у формуванні діалогічної взаємодії є змістове наповнення діалогу. На уроках читання акцентується увага на осмисленні моралі, цінностей, якостях головних героїв та ставленні читача. На уроках української мови діалог спрямований на правильній структурі, побудові речень і діалогу, інтонації та оформленні діалогу на письмі.

Для того, щоб ефективно впроваджувати діалог і формувати діалогічну взаємодію учнів початкових класів необхідно створити відповідне організаційно-педагогічне середовище. «Діалог будемо розглядати не лише як інструмент, але і як основу і умову для створення комфортного психолого-педагогічного освітнього середовища, здійснення професійної і дослідницької діяльності, розвитку творчих здібностей, розвитку мисленнєвої і мовленнєвої діяльності, комунікативної компетентності» [16, с. 162]. На основі аналізу наукових джерел (Л. Шелестова, Н. Гавриш, О. Пометун) та власних спостережень під час педагогічної практики, можна визначити кілька ключових умов, які забезпечують ефективне формування діалогічної взаємодії в учнів 1–2 класів:

- 1. Створення безпечного навчального середовища.** Якщо учням буде комфортно, психологічно безпечно в класі, то вони швидше залучаються до співпраці, обговорення, висловлення власних думок. В атмосфері довіри та відсутності страху помилки, засудження, висміювання навіть найсором'язливіші учні починають висловлюватися і відстоювати власну думку.
- 2. Приклад вчителя або педагогічне моделювання діалогу.** Молодші школярі мають наочно-образне мислення в 1-2 класі. Якщо вчитель прагне до впровадження діалогічної діяльності на уроці, він має демонструвати відповідну культуру поведінки під час діалогу. Уважно слухати, не перебивати, заохочувати, задавати запитання, проводити рефлексію.
- 3. Якісне змістове наповнення уроку з урахуванням вікових та фізіологічних особливостей.** Для 1-2 класу вчитель має підбирати тексти з

великим шрифтом, кількістю слів, які є нормою для молодших школярів. Зміст тексту має бути емоційно насиченим, з яскравими образами та певною проблематикою. Позитивно, якщо текст спиратиметься на життєвий досвід дитини.

- 4. Організація роботи в групах та парах.** Такий вид діяльності сприяє залученню до діалогічної діяльності більшої кількості дітей. Робота в парах та групах вчить дітей співпрацювати, домовлятися, працювати злагоджено, розуміти, що командна робота приведе до кращого результату, ніж індивідуальна. В таких умовах діти краще знаходять спільну мову і менше сваряться, бо вчитель встановлює чіткі правила роботи і регулює цю роботу на уроці.
- 5. Підтримка мотивації, звернення до досвіду учня.** Діалогічна діяльність має впроваджуватись через інтерактивні форми роботи, ігрові ситуації, театралізацію, заохочувати похвалою, підтримкою. Крім того, підтримувати всіх учнів, не критикувати, підказувати і направляти [25].

У підсумку послідовна реалізація організаційно-педагогічних умов у навчання дозволяє створити безпечне, комфортне, позитивне середовище, в якому кожна дитина зможе висловитися, озвучити свої думки. В такому середовищі в школярів буде формуватися культура спілкування. Робота над художнім текстом сприяє формуванню навичок діалогу, спілкування та формує комунікативну компетентність. Специфіка формування діалогічної взаємодії молодших школярів полягає у інтеграції мовленнєвого розвитку з життєвим досвідом дитини; у організації атмосфери довіри, взаємної поваги; доцільному застосуванні змісту дитячої літератури і, зокрема, художніх текстів для розвитку усного мовлення та діалогічної взаємодії дитини.

ВИСНОВКИ ДО II БЛОКУ

Під час навчання молодших школярів важливим чинником формування комунікативної компетентності є діалогічна взаємодія. Такий вид взаємодії сприяє формуванню соціалізації, комунікативної компетентності, емпатії розвитку мовлення та вмінню аргументовано відстоювати свою позицію.

Дослідження науковців та педагогічний досвід вчителів доводять, що лише за умови систематичності та послідовної роботи педагога можливе ефективне формування діалогічних вмінь. Вчитель має володіти відповідними знаннями, професійними компетентностями та створювати безпечне, комфортне середовище.

Робота з художніми творами, які містять цікавих персонажів, конфліктні ситуації та розглядають моральну проблематику є важливою ланкою у розвитку діалогічної взаємодії. Обрані вчителем тексти сприяють обговоренню, формулюванню запитань та висловленню власних думок.

Ключовими педагогічними умовами для формування діалогічної взаємодії є створення безпечного освітнього середовища; приклад поведінки вчителя під час діалогу; добір якісного змістового наповнення з урахуванням вікових особливостей; організація групової та парної роботи; підтримка внутрішньої мотивації учнів. Крім цього вчителю варто дотримуватися чіткою структури діалогу для вдалої реалізації його під час навчання.

Для уроків української мови та читання діалоги мають різний зміст. На уроках читання звертається увага на моральній і ціннісній сторонах твору, тоді як на уроках мови увага зосереджена на структурі, інтонації та письмовому оформленні діалогу. Використання різних інтерактивних методів сприяє активній участі всіх учнів і розвитку їхньої креативності.

У підсумку, діалогічна взаємодія це не просто метод, це основа навчання, де об'єднується мовленнєвий розвиток дитини з її життєвим досвідом. Завдяки цьому формується культура мовлення молодшого школяра та його здатність взаємодіяти з суспільством. Для того, щоб створити атмосферу безпеки і довіри, взаємоповаги і можливості висловити свою думку без осудження.

ТЕХНОЛОГІЧНИЙ БЛОК

Пророблена робота з дослідження формування діалогічної взаємодії учнів 1-2 класів шляхом роботи над художнім текстом має бути аргументована практичною діяльністю. Для цього такий вид діяльності має впроваджуватись у початковій школі на уроках української мови і читання, крім того на позакласних заняттях та в позаурочний час. Для цього було розроблено педагогічні кейси, в основу яких було покладено прийоми та вправи з формування діалогічної взаємодії на основі художніх текстів з програми 1-2 класу. Особлива увага приділяється створенню безпечного психологічного середовища, підбору актуальних текстів для обговорення та застосування інтерактивних форм роботи в парах і групах.

В основу розробки було покладено технологію інтерактивного навчання. Крім того, були використані методи розвитку критичного мислення, театралізацію, рольові ігри, елементи проблемного навчання. Цей підхід забезпечує активне залучення учнів, стимулює учнів висловлювати власну думку, співпрацювати та розвивати культуру мовлення і комунікативну компетентність.

Педагогічні кейси для роботи з 1-2 класом є цікавим методичним матеріалом для вчителів початкових класів, асистентів вчителів, студентів спеціальності «Початкова освіта». Розробки спрямовані на формування та розвиток діалогічного мовлення учнів 1-2 класів.

Призначенням педагогічних кейсів є надання вчителям орієнтовні завдання, які можна адаптувати або модифікувати для власних текстів і уроків, бо вони є універсальними. Крім того, є ще зразки запитань для обговорення, ілюстрацій, сигнальних карток, методичних рекомендацій для ефективного і цікавого впровадження діалогічної взаємодії на уроках та в позакласній діяльності.

Актуальність полягає в тому, що педагогічні кейси підійдуть для впровадження на різних типах уроків та для різних предметів. Наприклад, для уроків української мови, читання, уроках розвитку мовлення, інтегрованих уроках, під час виховних годин та гурткової роботи. Якщо розглянути вимоги Державного стандарту та потребу в розвитку комунікативної компетентності молодших

школярів, педагогічні кейси є сучасними та потрібними в початковій школі. Багато вчителів зустрічаються з труднощами у формуванні в учнів вмінь вести діалог. Кейси пропонують розроблені завдання під художні твори, які є в програмі 1 і 2 класу; перевірені на практиці. Вправи, пропоновані в них сприяють поступовому розвитку діалогічного мовлення і саме це робить їх зручним та ефективним інструментом у роботі вчителя. Розвиток комунікативних вмінь і вміння вести діалог є ключовим елементом формування мовної і соціальної компетентності людини. Педагогічні кейси сприяють реалізації концепції НУШ та орієнтуються на компетентнісний, дитиноцентрований, індивідуальний підхід, щоб здобувачі освіти мали змогу сформувати навички 21 століття.

Розроблені педагогічні кейси завжди будуть в нагоді. Вони дозволяють: планувати уроки з використанням діалогічних форм роботи, створювати умови для вільного висловлювання думок учнями, підтримувати атмосферу довіри й поваги в класі, поєднувати розвиток мовлення з формуванням моральних та соціальних цінностей, поєднують традиційні методи розвитку мовлення з інтерактивними технологіями та ігровими формами, акцентувати увагу на психологічному комфорті дитини під час спілкування; використовувати сучасні тексти поряд із класичними.

Педагогічний експеримент та емпіричне дослідження:

Педагогічний експеримент проводився на базі ліцею «ЕКО» на паралелі 1-2 класів з метою перевірки ефективності запропонованих методичних прийомів формування діалогічної взаємодії учнів під час роботи над художнім твором. Дослідження тривало протягом вересня та жовтня.

На початку експерименту було проведено спостереження за навчальною діяльністю учнів. Для цього я відвідувала уроки читання, уроки української мови, навчання грамоти, позакласного читання та уроків розвитку зв'язного мовлення. Було проведено бесіди з класними керівниками та проаналізовано роботу учнів на уроці. Результати показали, що більшість дітей в 1 класі мали багато труднощів під

час комунікації, а у 2 класах були певні труднощі. Спільними для 1 і 2 класів були такі труднощі:

- Сором'язливість учнів. Деякі з них соромились відповідати на запитання в присутності однокласників або перед класом.
- Страх помилок. Більшість боялися відповісти неправильно, одразу замовкали, якщо відчували смішки однокласників або після уточнювальних запитань вчителя.
- Під час обговорення прочитаних творів переважають короткі і непов'язані відповіді; монологічна форма мовлення. Учні рідко запитували щось один в одного.
- Перевага російської мови. Декілька дітей з кожного класу (особливо першокласників) спілкувались і відповідали або виключно російською, або змішаною російсько-українською мовою.
- Бідність словникового запасу та труднощі у виборі пояснення. Майже всі учні перш ніж щось сказати вказували руками, намагались пояснити жестами і тільки потім словами.
- Під час роботи над діалогом дуже часто порушувалась логічна послідовність реплік.
- Брак культури спілкування. Помітила тенденцію серед дітей відсутності слів вітання, вибачення, подяки, звертання, прощання або некоректне їх використання.
- Небажання слухати і розуміти свого співрозмовника.

На початку спостереження атмосфера в класі була скутою та дещо нервовою. Учні очікували підказок зі сторони вчителя та мене. Переважала форма роботи «вчитель-учень», без активної взаємодії учнів.

Протягом другої половини вересня та жовтня з метою підвищення діалогічної взаємодії, розвитку культури спілкування та роботи над діалогом. Учням та вчителям було запропоновано розроблені педагогічні кейси. Крім класичних методів використовувалися інтерактивні, з метою виявити кращу ефективність впливу.

В результаті систематичної і цілеспрямованої роботи, співпраці з вчителями з'явилися перші позитивні зміни в роботі учнів:

- Учні стали активніше брати участь в діалогах, виявляли інтерес до спільних обговорень та роботи в парах.
- Зросла самостійність в доборі висловлювань відповідно до ситуацій мовлення.
- Значно покращився рівень культури спілкування. Школярі виявляють повагу до співрозмовника, стараються вживати слова ввічливості без підказок.
- В класі з'явилася атмосфера довіри, доброзичливості, співпраці. Під час парної в груповій роботи – атмосфера підтримки та поваги.
- Уроки мають частинку творчості. Діти із задоволенням беруть участь в обговореннях, не бояться висловлювати свою думку, вчаться доводити свою думку.

Для підтвердження вдалих результатів експерименту було проведено опитування серед педагогів ліцею «ЕКО» та класних керівників. Для визначення рівня сформованості діалогічної взаємодії учнів молодших класів було проведено дослідження на базі ліцею «ЕКО» №198 міста Києва. У дослідженні взяли участь вчителі та адміністрація ліцею, крім цього участь в анкетуванні взяли учні з паралелей 1 і 2 класів. Опитувані вчителі мають від 1 до 30 років стажу. Головною метою стало виявлення рівня розвитку діалогічних умінь у дітей віком від 6 до 9 років шляхом спостереження, аналізу та опитування учнів; опитування класних керівників учнів. Під час дослідження спостерігала за діалогічною діяльністю учнів під час уроків, аналізувала їхню участь у навчальному діалозі, груповій та парній роботі та під час роботи над художнім текстом. Під час емпіричного дослідження було використано такі методи роботи: присутність на навчальних заняттях, спостереження за роботою учнів та аналіз учнівської діяльності; анкетування педагогів, які безпосередньо проводять заняття в 1-2 класах. Опитування було потрібне для з'ясування педагогічного та учнівського досвіду, доведення чи спростування твердження, що діалог та діалогічна взаємодія позитивно впливає на

формування в учнів мовленнєвих вмінь, культури спілкування та комунікативних навичок.

Анкета: https://docs.google.com/forms/d/19FgniBTJrhWHnDo1LHM69g-B3_Pw_MvV544k1UrG5a0/edit

Результати дослідження:

Метою дослідження було дослідити ефективність використання діалогічних форм роботи під час уроків читання та української мови; їхній вплив на розвиток мовлення, засвоєння навчального матеріалу та формування культури спілкування в молодших школярів.

Для досягнення мети було проведено дослідження та педагогічний експеримент. В опитуванні взяли участь 11 вчителів початкових класів та студентів педагогічної спеціальності.

За результатами дослідження було визначено, що 54,5% педагогів організовують діалогічні форми роботи 2-3 рази на тиждень, а 45,5% — щодня. Це доводить, що вчителі обирають діалог як дієвий інструмент навчання, який впроваджується у щоденну практику. Результати представлені на Рис. 3.1.

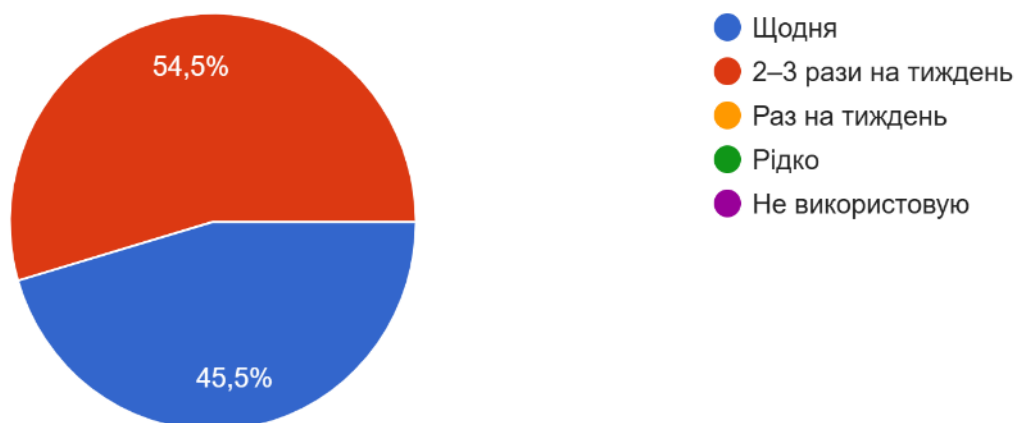

Рис. 3.1. «Діалогічні форми роботи на уроках»

Результати опитування довели, що 45,5% педагогів оцінили рівень як достатній, 27,3% – як високий, 27,3% – середній. Більшість учнів уже володіють базовими навичками діалогу, але для значної частини потрібна додаткова робота над

розширенням словникового запасу та розвитком упевненості у спілкуванні. Результати представлені на Рис. 3.2.

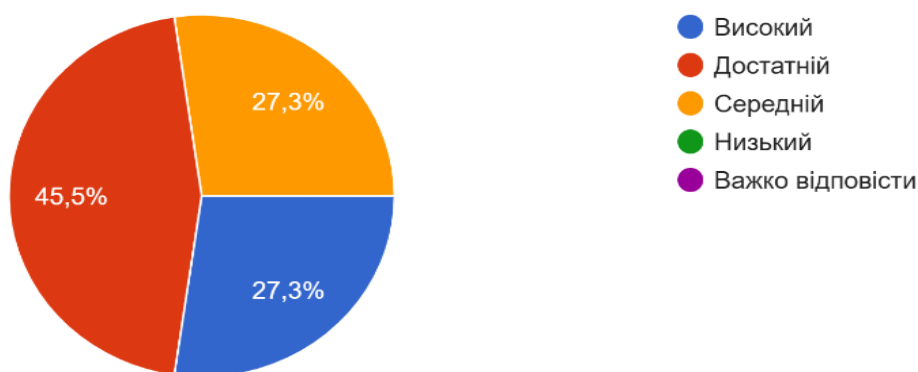

Рис. 3.2. «Рівні сформованості діалогічних вмінь учнів»

За результатами емпіричного дослідження серед запропонованих предметів, де учні були найбільш активними вчителі виділили читання – 54,5%, українську мову – 18,2%, інші предмети – 27,3%. Найбільша активність учнів у діалозі спостерігається на уроках читання, бо саме художній текст створює природні ситуації для обговорення та роздумів. Результати представлені на Рис. 3.3.

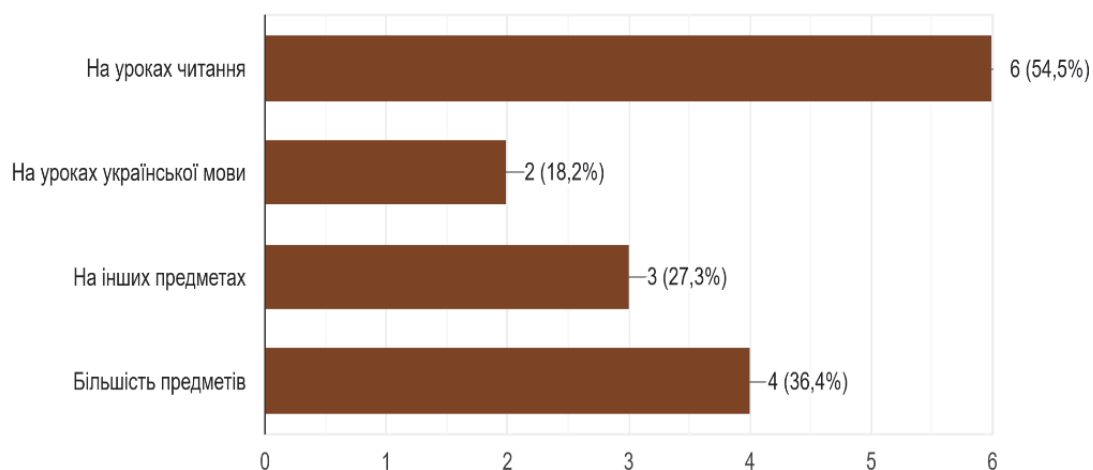

Рис. 3.3. «Активність учнів»

За результатами дослідження вчителі обрали такі типи діалогів: «учень – вчитель» – 63,6%, «учень – учень» – 18,2%, індивідуальні відповіді – 27,3%, груповий обмін думками – 72,7%. Не зважаючи на те, що переважає взаємодія «учень – вчитель»,

особливо цінним є зростання групового обміну думками, що сприяє формуванню навичок співпраці та вмінню аргументувати власну позицію. Результати представлені на Рис. 3.4.

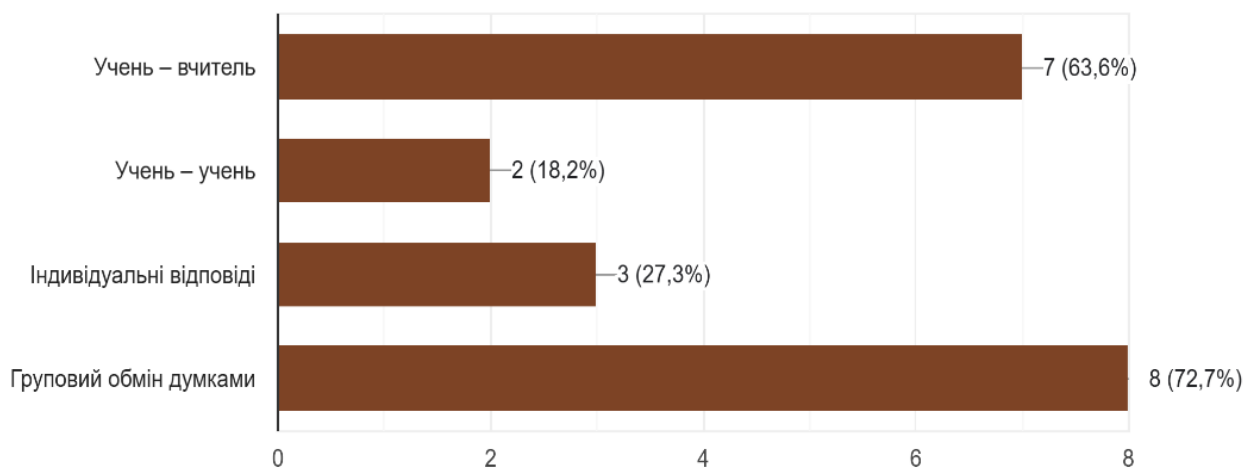

Рис. 3.4. «Найчастіше використовуваний тип діалогу»

Результати опитування довели, що 63,6% педагогів регулярно застосовують художній текст як основу для діалогу, 36,4% – інколи. Це підтверджує, що літературні твори є ключовим засобом розвитку діалогічного мовлення та критичного мислення. Результати представлені на Рис. 3.5.

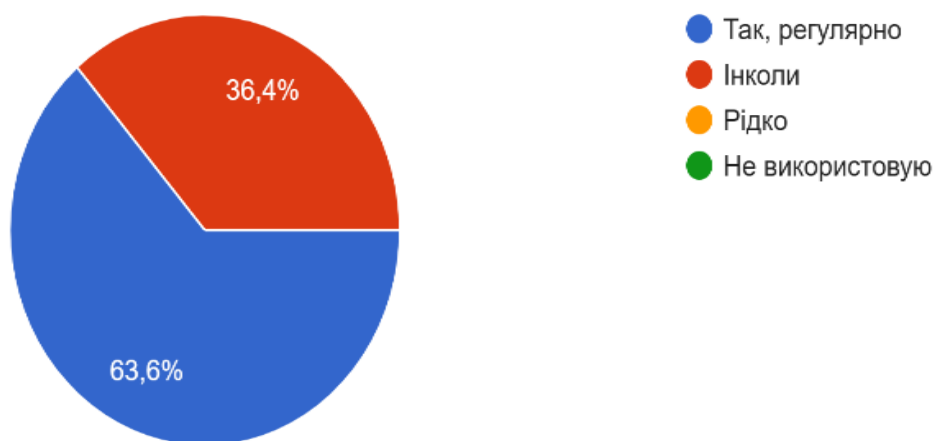

Рис. 3.5. «Використання художнього тексту під час діалогічної взаємодії»

Результати дослідження показали, що 63,6% вчителів застосовують інколи ІКТ, а 36,4% – часто. Тому цифрові технології стають дієвим інструментом для

підвищення зацікавленості учнів та активізації діалогічної взаємодії. Результати представлені на Рис. 3.6.

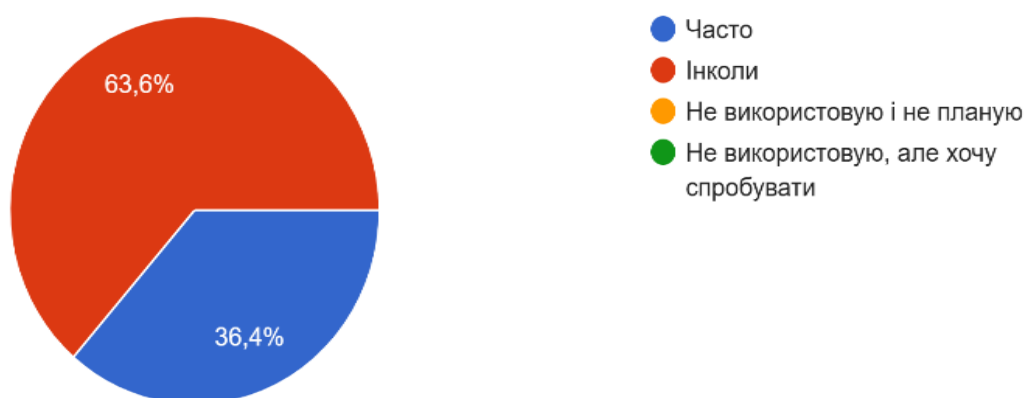

Рис. 3.6. «Цифрові інструменти для реалізації діалогічної взаємодії»

Під час опитування педагоги та студенти виявили серед чинників негативного впливу на учнів 1-2 класів низький словниковий запас – 90,9%, мовленнєва пасивність – 81,8%, відсутність мотивації – 45,5%, велика кількість дітей у класі – 36,4%, страх помилок – 27,3%, недостатня підготовка вчителя – 18,2%. Таким чином, найбільшими перешкодами є мовленнєва обмеженість і пасивність учнів, що вимагає спеціальної роботи над словниковим запасом та розвитком впевненості у висловлюваннях. Результати представлені на Рис. 3.7.

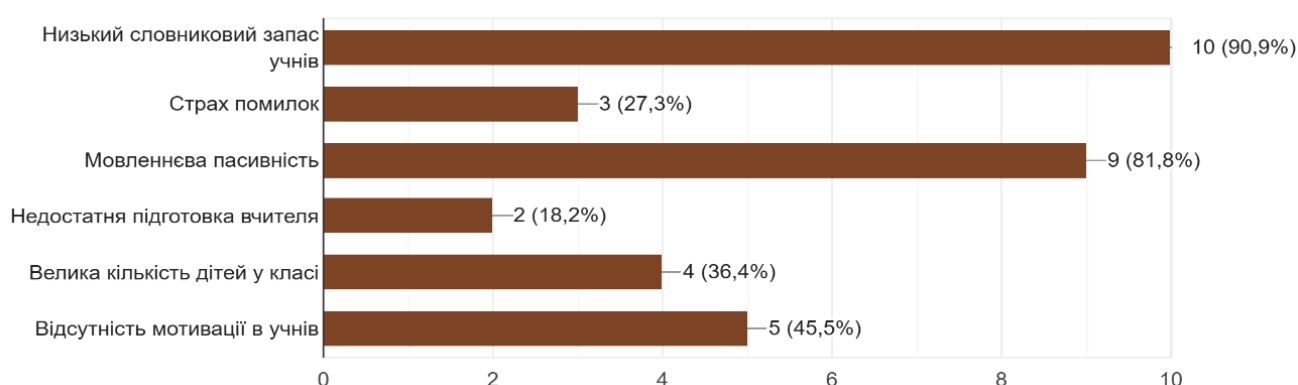

Рис. 3.7. «Негативні чинники впливу на формування діалогічної взаємодії»

За результатами опитування вчителі визначили такі прийоми для розвитку діалогічної взаємодії: обговорення проблемних ситуацій – 90,9%, робота в парах чи групах – 72,7%, читання в ролях – 72,7%, метод «мікрофон» – 45,5%, інтерактивні відео та презентації – 36,4%, Створення власних висловлювань за текстом – 36,4%. Найбільш поширеними й ефективними є проблемні обговорення та групова робота, які стимулюють дітей до активної взаємодії та творчого мислення. Результати представлені на Рис. 3.8.

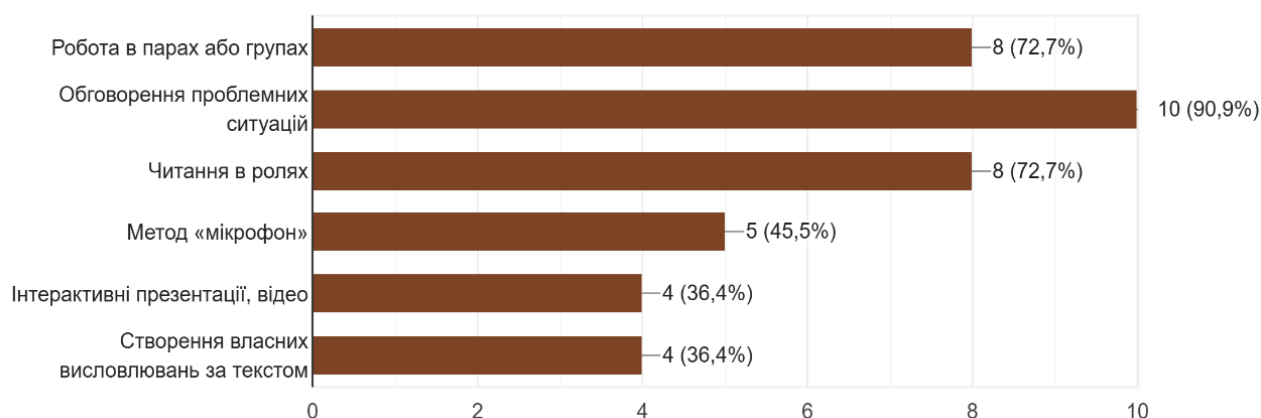

Рис. 3.8. «Прийоми для розвитку діалогічної взаємодії»

Крім вищезазначеного, серед мотиваційних чинників учителі назвали: цікаву тему, щирість, проблемні ситуації, групову роботу, можливість висловити власну думку, рольові ігри, винагороду або змагання, зацікавлених співрозмовників. Учні найбільш активно долучаються до діалогу тоді, коли тема є емоційно близькою, актуальною та інтерактивною. Серед найбільш дієвих педагоги назвали: обговорення проблемних ситуацій, рольові ігри, групову роботу, метод «мікрофон», діалог учитель – учень, обговорення художніх творів. Це свідчить, що діалогічні форми, які поєднують ігровий та дискусійний підхід, найкраще сприяють розвитку мовлення та мислення.

ВИСНОВКИ ДО ІІІ БЛОКУ

Діалог як форма роботи активно впроваджується в освітній процес, оскільки вчителі використовують його регулярно. Учні виявляють високу активність під час діалогічної діяльності на уроках читання, під час яких робота над художнім текстом створює потрібні умови для обміну думками. Серед ефективних методів можна виділити проблемні ситуації, групову роботу, рольові та ситуативні ігри. Ці методи стимулюють мовленнєву активність і формують навички співпраці. Не зважаючи на певні перешкоди, які виникають при організації діалогічної взаємодії існують мотиваційні фактори (і їх більше), які допомагають долати ці труднощі. Крім того дослідження думки вчителів доводить, що використання діалогу сприяє кращому засвоєнню навчального матеріалу через активну участь дітей, розвиває культуру мовлення, розширює словниковий запас, формує вміння слухати і відповідати, формує соціальні компетентості, такі як: вміння працювати в команді, домовлятися, підвищує мотивацію учнів до навчання.

Опитування доводить, що діалогічна взаємодія мають вплив на учнів початкових класів, бо вони підвищують рівень засвоєння знань, розвивають мовлення та формують культуру спілкування.

Результати педагогічного експерименту свідчать про ефективність використання розроблених педагогічних кейсів в процесі формування діалогічної взаємодії в 1-2 класах. До кінця жовтня більшість учнів подолали труднощі, які були виявлені на початку навчання, набули впевненості у власних висловлюваннях та опанували базові навички діалогічного мовлення та виявили зацікавлення до діалогічної взаємодії.

КОНТРОЛЬНО-ОЦІННИЙ БЛОК

Під час розробки та апробації педагогічних кейсів для збагачення культури мовлення учнів 1-2 класів під час роботи над художніми творами ми намагались досягти системного та послідовного комплексного педагогічного результату. Цей результат прогнозував відображення якісних змін у мовленнєвому розвитку молодших школярів та у організації загального освітнього процесу.

Реалізація системи вправ та спеціально створені організаційно-педагогічні умови, мали сприяти розвитку в учнів здатності не лише відтворювати зміст прочитаного, а й активно вступати у навчальний діалог, висловлювати власні думки, обґрунтовувати свою позицію та співпрацювати з однокласниками.

Очікуваним результатом є те, що запропоновані нами педагогічні кейси стануть ефективним та простим інструментом для підвищення ефективності навчального процесу на уроках читання та української мови, сприятимуть розвитку критичного та творчого мислення, формуватимуть вміння аналізувати художній текст та взаємодіяти з ним у форматі діалогу. Також впровадження педагогічних кейсів позитивно вплинути на мотивацію учнів до читання, підвищити їхню комунікативну активність, культуру висловлювання та загальну навчальну успішність.

До очікуваних результатів впровадження педагогічних кейсів в навчальний процес можна віднести: розвиток діалогічного мовлення учнів під час вироблення навичок постановки запитань різних видів, дотримання логіки та послідовності під час будування розмови, вміння вести бесіду на обрану тему. Підвищення рівня комунікативної спроможності під час розвитку уважного слухання та здатності розуміти думку співрозмовника, здатність аргументувати свою точку зору, ефективну взаємодію в груповій діяльності та співробітництві з іншими учасниками навчального процесу, розвиток емоційної чуйності та емпатії. Поглиблення зацікавленості художніми творами під час усвідомленого сприйняття художніх текстів, аналізу поведінки героїв та мотивів їхніх дій, порівняння літературних образів з власними життєвими ситуаціями, формування емоційного

підходу до змісту літературного твору. Підвищення активності в навчальному процесі завдяки зростанню інтересу до читання та обговорення художніх творів, активній участі у комунікативних вправах, прояві ініціативи учнів під час обговорення сюжету художніх історій.

Щоб визначити результативність розроблених педагогічних кейсів нами було проведено початковий та підсумковий аналіз рівня сформованості діалогічних вмінь учнів, їхньої мовленнєвої активності, здатності до постановки запитань, навичок слухання і спілкування та вміння взаємодіяти між собою. Було організовано спостереження на уроках, де фіксувалися ініціатива учнів, емоційна взаємодія, активність під час парної, групової роботи та культура висловлювання. Проаналізовано виконання завдань із педагогічних кейсів, складені навчальні діалоги, їхня інсценізація та дискусії на уроках. На підсумковому етапі біло організовано та проведено анкетування вчителів та учнів 1 і 2 класів. Аналіз даних із анкет виявили позитивні зміни у роботі над діалогом, підвищення рівня комунікації, взаємодії та ініціативи, підвищення активності, культури мовлення учнів та подолання їхньої сором'язливості.

Отже, описані вище результати апробації доводять її ефективність та підтверджують те, що учні стали активнішими і охоче вступали в різного виду дискусії, зменшилась кількість односкладних відповідей і покращилась якість діалогічної взаємодії, розвинулось критичне та логічне мислення, учні розмірковували та аргументували свої висловлювання, активізувалася емоційна сфера, діти виявляли вищий рівень емпатії. Крім того, підвищився рівень співпраці та рівень творчості під час побудови діалогів, зменшились конфлікти під час комунікації.

ВИСНОВКИ ДО IV БЛОКУ

Проведена робота в контрольно-оцінному блоці довела, що розроблені педагогічні кейси для збагачення культури мовлення в 1-2 класі під час роботи над художнім твором мають достатній педагогічний потенціал. Результати довели, що системна робота з запропонованими завданнями та різними формами їх реалізації сприяє зростанню мотивації до читання, підвищує рівень сформованості діалогічного мовлення, розвиває комунікативну компетентність і сприяє формуванню емпатії, культури мовлення та моральних цінностей.

Доведено, що учні з початковим рівнем комунікативної компетентності за умови систематичної роботи над художнім твором, підтримки однокласників та вчителя, впровадження вправ, орієнтованих на формування діалогічних вмінь, демонструють позитивну динаміку.

У підсумку, доведено, що розроблені нами педагогічні кейси є актуальними в умовах реалізації Нової української школи, робота з запропонованими завданнями є ефективною, показує високу результативність і доводить можливість її використання в закладах загальної середньої освіти.

ВИСНОВКИ

Під час написання магістерського проєкту нами було проаналізовано умови організації діалогічної взаємодії серед учнів 1 та 2 класу під час роботи над художніми творами. Спираючись на наукову літературу, останні дослідження науковців, педагогічне спостереження та емпіричне дослідження можемо стверджувати, що діалогічна взаємодія виконує провідну роль під час формування мовленнєвих навичок, соціальної взаємодії, культури спілкування та комунікативної компетентності школярів молодшого шкільного віку. Під час діалогу розвивається критичне мислення, ініціативність, вміння сприймати співрозмовника, підтримувати дискусію, здатності уважно слухати, аналізувати почуте та лаконічно висловлювати власну думку.

Художній текст є важливим інструментом для розвитку діалогічних вмінь, адже він забезпечує можливість обговорення морально-етичних аспектів, аналізу поведінки, вчинків персонажів та співвіднесення їх з реальним життям. Під час дослідження було обґрунтовано організаційно-педагогічні умови, які сприяють постійному та послідовному залученню учнів до роботи з художніми творами. Використовують проблемні завдання для кращого освоєння запропонованої теми.

Під час магістерського проєкту було розроблено та апробовано педагогічні кейси, які спрямовані на збагачення культури мовлення, розвиток ключових чинників діалогічної взаємодії: мовленнєвих, соціальних, когнітивних та емоційних. Результати педагогічного дослідження емпірично підтвердили ефективність запропонованої розробки. Вони показали поступове підвищення рівня сформованості діалогічної взаємодії та комунікативної компетентності учнів.

Наостанок, розроблена методика є актуальною, перспективною та відповідає принципам Нової української школи. Вона звертає увагу на формування компетентного, активного, комунікабельного та відповідального учня – особистості, яка здатна до співпраці, критичного аналізу інформації та продуктивної комунікації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бахтін М. Висловлювання як одиниця мовленнєвого спілкування. Слово. Знак. Дискурс: антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст. 1996.
2. Бондарчук Є. Інтерактивні технології – шлях до створення ситуації успіху у навчальній діяльності молодшого школяра / Є. Бондарчук // Початкова школа :Науково-методичний журнал. - 2017. - № 11. - С. 1-4
3. Васильєва О. Реалізація технології діяльнісного методу на уроках у початковій школі. Почат.школа. 2018. № 4. С. 38
4. Воронич Г. Енциклопедія сучасної України. Київ: Ін-т енциклопед. дослідж. НАН України, 2007. URL: <https://esu.com.ua/article-24455>. (дата звернення: 07.10.2025)
5. Галаєвська Л. В. Психолого-педагогічні умови формування діалогічної взаємодії на уроках української мови. Модернізація освіти як важливий чинник розвитку суспільства : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Дніпро, 22 листопада 2021 р). Дніпро: Міжнародний гуманітарний дослідницький центр, 2021. С. 6 – 10.
6. Галушак О. М. Розвиток діалогічного мовлення молодших школярів на уроках української мови з метою формування мовленнєвої компетентності : магістерська робота. Київ, 2023. 95 с.
7. Го Цзянькунь. Потенціал діалогу як форми комунікативної взаємодії в освітньому процесі. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. 2024. С. 15.
8. Голота Н., Карнаухова А. Діалогічна взаємодія в освітньому процесі закладу дошкільної освіти як умова ефективного розвитку комунікативної компетентності дітей дошкільного віку. International Science Journal of Education & Linguistics. 2022. № 1(3). С. 70–79.
9. Гордієнко В. І., Копець Л. В. Концептуальні засади дослідження діалогу. Наукові записки НаУКМА. 2012. Т. 136. С. 44.

- 10.Губа Л. Художній текст як об'єкт лінгвістичних досліджень. Науковий блог.
URL: <https://naub.oa.edu.ua/hudozhnij-tekst-yak-obyekt-linhvistychnykh/>. (дата звернення: 08.10.2025)
- 11.Державні стандарти вищої освіти : затверджені наказами Міністерства освіти і науки України відповідно до спеціальностей. Київ : МОН України
- 12.Додурич С., Тіторенко Л. Культура мовлення як основний критерій професійної майстерності фахівця. Вісник Житомирського агротехнічного коледжу. 2020. Сусп. науки та філологія.
- 13.Закон України «Про освіту» : Закон України від 05 верес. 2017 р. № 2145-VIII // Відомості Верховної Ради України. 2017. № 38–39.
- 14.Захарова В. Роль сприймання художнього твору у процесі його реалізації. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. 2017. № 70. С. 185.
- 15.Зінорук А. Сутність поняття “комунікативні уміння”. Молодь і ринок. 2022. № 3/201. URL: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2022.255778> (дата звернення: 10.10.2025)
- 16.Іщенко О., Логачевська С. Підручник для закладів загальної середньої освіти у 2-х частинах. Частина 1 : Навч. вид. Київ : Літера ЛТД, 2018. 112 с. URL: <https://pidruchnyk.com.ua/1192-bukvar-1-klas-ischenko.html> (дата звернення: 29.11.2025).
- 17.Іщенко О., Логачевська С. Підручник для закладів загальної середньої освіти у 2-х частинах. Частина 2 : Навч. вид. Київ : Літера ЛТД, 2018. 104 с. URL: <https://pidruchnyk.com.ua/1192-bukvar-1-klas-ischenko.html> (дата звернення: 29.11.2025).
- 18.Качак Т. Б. Сучасна українська дитяча література: Аспекти гендерної інтерпретації. Актуальні проблеми слов'янської філології. 2009. Серія: Лінгвістика і літературознавство, № XX. С. 1.
- 19.Колот М. Творчі види робіт на уроках української мови. Почат.школа. 2018. № 3. С.15-18

20. Конвенція про права дитини : Міжнародний документ, прийнятий Генеральною Асамблеєю ООН 20 листоп. 1989 р.; ратифіковано Законом України від 27 лют. 1991 р. № 789-XII // Відомості Верховної Ради України. 1991. № 20.
21. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30.
22. Методика навчання літературного читання: роб. навч. прог. [для студ. Спеціальності 6.01010201 «Початкова освіта»] / уклад. В.О. Науменко, Л.В. Шкарбан. – Київський університет імені Бориса Грінченка, 2015. – 29с.
23. Методика навчання української мови у початковій школі: практикум: посіб. для студ. / Л. М. Роєнко, Т.А. Торчинська ; МОН України, Уманський держ. пед. ун-т імені Павла Тичини. – Умань : Візаві, 2021. – 148 с.
24. Михайлин І. Л. Журналістика: словник-довідник. Академвидав, 2013. 320 с.
25. Нова українська школа: Порадник для вчителя : навч.-метод. посіб. / за заг. ред. Н. Бібік. Київ : Літера ЛТД, 2019. 208 с.
26. Олійник А. А. Використання ІКТ на уроках мови та літератури як засіб зацікавлення учнів. 2015. URL: <https://naurok.com.ua/vikoristannya-ikt-na-urokah-movi-ta-literaturi-yak-zasib-zacikavlennya-uchniv-20909.html> (дата звернення: 10.10.2025)
27. Охріменко Л. Організація групової роботи учнів під час вивчення української мови в початкових класах. Почат. школа. 2017. № 2. С. 10- 14
28. Паламар С. П. Розвиток в молодших школярів комунікативно-мовленнєвих умінь на уроках читання. Вісник науки та освіти. 2024. Серія: філологія, культура і мистецтво, педагогіка, історія та археологія, соціологія, № 11. 29.
29. Паламар С. П., Нежива Л. Л. Методична модель застосування доповненої реальності на уроках читання в початковій школі. Педагогічна освіта: теорія і практика. Психологія. Педагогіка. 2020. № 34 (2). <https://doi.org/10.28925/2311-2409.2020.34.1> (дата звернення: 20.10. 2025)

- 30.Про затвердження Державного стандарту базової середньої освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 30 верес. 2020 р. № 898 // Офіційний вісник України. 2020. № 80.
- 31.Про затвердження Державного стандарту початкової освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 21 лют. 2018 р. № 87 // Офіційний вісник України. 2018. № 22.
- 32.Про затвердження методичних рекомендацій щодо оцінювання результатів навчання учнів 1–4 класів закладів загальної середньої освіти : Наказ Міністерства освіти і науки України від 13 лип. 2021 р. № 813.
- 33.Про Національну стратегію розбудови безпечного і здорового освітнього середовища у новій українській школі : Указ Президента України від 25 трав. 2020 р. № 195/2020 // Офіційний вісник Президента України. 2020. № 14.
- 34.Про організацію освітнього процесу в початковій школі в умовах воєнного часу : Лист МОН України від 29 берез. 2022 р. № 1/3725-22.
- 35.Рашидова С. С., Солянік А. Е. Формування культури діалогічної взаємодії у студентів педагогічних спеціальностей як умова їхнього професіоналізму. Духовність особистості: методологія, теорія і практика. 2024. № 2. С. 162
- 36.Романова А., Паламар С. П. Використання інформаційно-комунікативних технологій на уроках літературного читання. «Молодий вчений». 2023. № 7. С. 44.
- 37.Савченко О. Початкова освіта в контексті ідей Нової української школи і учнів. Директор школи, ліцею, гімназії. 2018. № 3. С. 26–32.
- 38.Савченко О. Я. Уміння вчитися – ключова компетентність молодшого школяра: посібник. К.: Педагогічна думка, 2014. 176 с.
- 39.Савченко О. Упровадження компетентнісного підходу в початкову освіту: здобутки і нерозв’язані проблеми Рідна школа. 2011. № 8–9 (серпень–вересень). С. 4–8.
- 40.Сіранчук Н., Бондаренко Г. Компетентнісне спрямування уроку української мови в початковій школі. Acta paedagogica volyniensis. 2023. № 2. С. 95.

- 41.Солодар Л. В. Діалогічне мовлення – основний вид мовленнєвої діяльності при вивченні української мови як іноземної. Вісник Вінницького політехнічного інституту. 2010. № 2.
- 42.Типова освітня програма для закладів загальної середньої освіти (1–2 класи) / під кер. Р. Б. Шияна. Київ : МОН України, 2018.
- 43.Ушмарова В. Організація науково-методичної роботи з учителями початкової школи у контексті Концепції“Нова українська школа”. Почат.школа. 2017. № 8. С.1-4
- 44.Хрестоматія сучасної української дитячої літератури для читання в 1–2 класах / ред. І. Коберник та ін. Львів: Видавництво Старого Лева, 2016. 159 с.
- 45.Ярош Н. Групові методи роботи на уроках у початковій школі. Почат.школа. 2018. № 6 . С. 50 -54

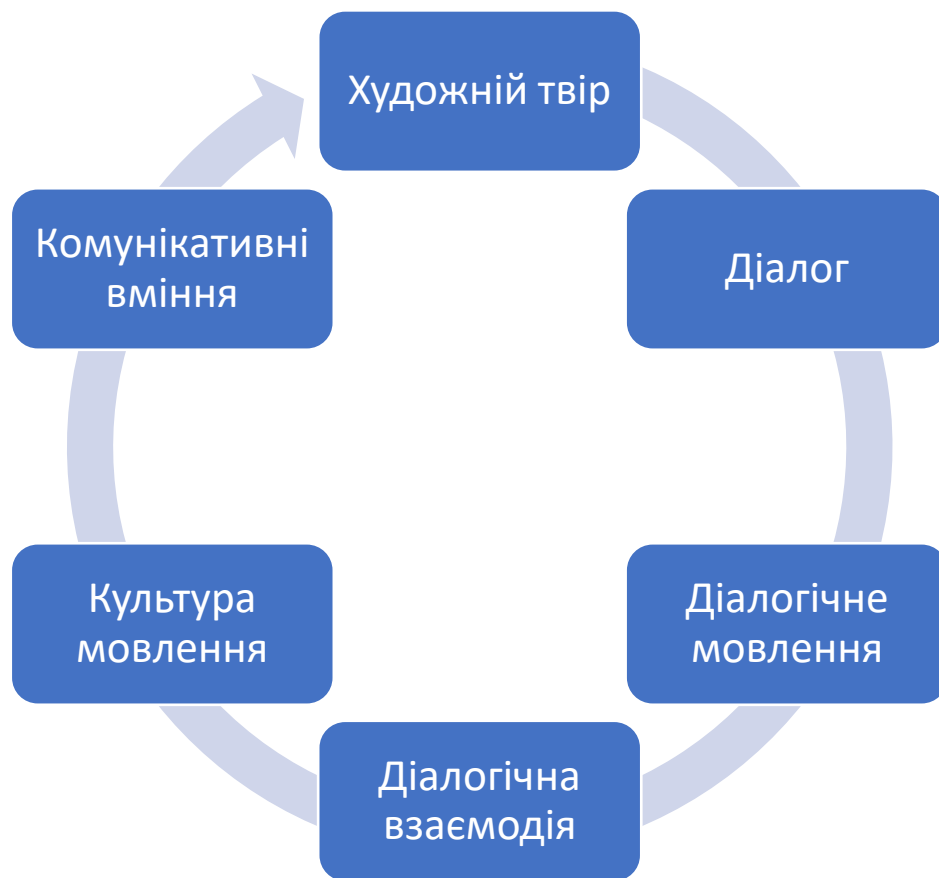

Рис. 1.1. Зв'язок понять

Рис. 2.1. «Структура діалогічної взаємодії»

Етапи уроку

Етап уроку	Форми діалогічної взаємодії	Очікувані результати
Ознайомлення з текстом	Взаємозапитання між учнями, відповіді на питання вчителя	Активізація уваги, формування запитань
Аналіз змісту твору	Обговорення поведінки героїв, ситуацій; висловлення оцінок	Розвиток критичного мислення, емпатії
Виконання творчих завдань	Створення діалогів між героями, інсценізація.	Розвиток мовленнєвої творчості, комунікативних навичок
Рефлексія	Обговорення вражень від твору, порівняння з власним досвідом	Формування особистісного ставлення, аргументування власної думки

Анкета для вчителів «Формування діалогічної взаємодії учнів 1-2 класів»

1. Як часто Ви організовуєте діалогічні форми роботи на уроках української мови та читання?

- А) Щодня
- Б) 2–3 рази на тиждень
- В) Раз на тиждень
- Г) Рідко
- Д) Не використовую

2. Який рівень сформованості діалогічної взаємодії Ви спостерігаєте серед своїх учнів?

- А) Високий
- Б) Достатній
- В) Середній
- Г) Низький
- Д) Важко відповісти

3. На якому з предметів діти активніше беруть участь у діалозі? (

(Декілька варіантів відповіді)

- А) На уроках читання
- Б) На уроках української мови
- В) На інших предметах
- Г) Більшість предметів

4. Який тип діалогу найчастіше реалізується у Вашому класі?

(Декілька варіантів відповіді)

- А) Учень – вчитель
- Б) Учень – учень
- В) Індивідуальні відповіді
- Г) Груповий обмін думками

5. Чи використовуєте Ви художній текст як основу для діалогічної взаємодії?

- А) Так, регулярно
- Б) Інколи
- В) Рідко
- Г) Не використовую

6. Чи застосовуєте Ви цифрові інструменти для активізації діалогічної діяльності (ІКТ, доповнену реальність тощо)?

- А) Часто
- Б) Інколи
- В) Не використовую і не планую
- Г) Не використовую, але хочу спробувати

7. Які чинники, на Вашу думку, найбільше заважають формуванню діалогічної взаємодії? (оберіть не менше 2)

(Декілька варіантів відповіді)

- А) Низький словниковий запас учнів
- Б) Страх помилок
- В) Мовленнєва пасивність
- Г) Недостатня підготовка вчителя
- Д) Велика кількість дітей у класі
- Е) Відсутність мотивації в учнів

8. Які прийоми Ви найчастіше використовуєте для розвитку діалогу на уроці? (оберіть не більше 3)

- А) Робота в парах або групах
- Б) Обговорення проблемних ситуацій
- В) Читання в ролях
- Г) Метод «мікрофон»
- Д) Інтерактивні презентації, відео
- Е) Створення власних висловлювань за текстом

9. Що, на Вашу думку, найбільше мотивує дітей до участі в діалозі?

10. Який метод чи прийом діалогічної взаємодії Ви вважаєте найбільш ефективним у своїй практиці?

Анкета для учнів 1 класу «Формування діалогічної взаємодії учнів 1 класів»

1. Чи подобається тобі говорити з однокласниками під час уроку?

- А) Так
- Б) Не завжди
- В) Ні

2. Чи боїшся ти помилитися під час відповіді?

- А) Так
- Б) Іноколи
- В) Ні

3. Чи використовуєш слова ввічливості (дякую, будь ласка, вибач)?

- А) Завжди
- Б) Іноколи
- В) Рідко

4. Чи цікаво тобі обговорювати казки/оповідання та інші твори на уроці?

- А) Так, дуже
- Б) Не завжди
- В) Ні

Анкета для учнів 2 класу «Формування діалогічної взаємодії учнів 2 класів»

1. Чи подобається тобі брати участь у діалозі на уроці?

- А) Так
- Б) Не завжди

2. Чи легко тобі висловлювати думку перед класом?

- А) Легко
- Б) Коли як
- В) Важко

3. Чи слухаєш ти свого співрозмовника під час діалогу?

- А) Завжди
- Б) Іноколи

4. Що тобі найбільше подобається під час діалогу?

- А) Робота в парах
- Б) Обговорення цікавих тем
- В) Розігрування діалогів